

vi heligt förpliktade. Låtom oss fullkomligt underkasta oss hans heliga vilja och behag samt sträva efter att tjäna honom i sannskyldig helighet och rättfärdighet i alla våra livsdagar.

(Efter *Book of Common Prayer*).

IX

Käre Nattvardsgäster. Inför Herrens altare äro vi församlade för att fira vår Frälsares, Jesu Kristi, nattvard och mottaga hans heliga lekamen och blod under bröd och vin, såsom han själv förordnat till sin åminnelse och till underpant på, att han utgivit sin lekamen och utgjutit sitt blod till våra synders förlåtelse. Då vi nu äro tyngda av våra synders myckenhet och åstunda att bliva befriade från deras börda, vilja vi falla ned inför Herren och ödmjuka oss inför vår himmelske Fader, och med hjärta och mun bekänna oss vara de elända syndare som vi äro, i det vi bedja honom om nåd och misskund, så sägande:

(Efter *Olaus Petri*).

Har svensk psalmdiktning förekommit i Finland redan under reformationstidevarvet?

Ett antal sekvenser, antifoner och hymner översattes av reformatorn Michael Agricola till finska under 1540- och 1550-talen. Samtidigt synes även någon annan (?) ha intresserat sig för dylik diktning. Spår härav finner man i den berömda handskriften »Mathiae Joannis Westh's codex» från 1540-talet (och senare (?)) samt i ett par andra manuskript. Enligt T. Haapanens forskning har man t. o. m. redan före 1541 rättat och ändrat vissa latinska sånger enligt överenskomna lutherska principer¹⁾. Enligt anteckningar i ett psalterium, tryckt av Melchior Lotter, förvarat i Rimito kyrkoarkiv, synes biskop Agricola ha lagt handen även

¹⁾ T. Haapanen, Verzeichnis der mittelalterlichen Handschriften fragmente II n:o 77 och Uskonpuhdistusajan muunnoksia (Finska Kyrkoh. Samf. Handl. XXVIII) s. 97 f.

vid dessa latinska textändringar. Däremot finnes icke någon utredning därom, huruvida svensk psalmdiktning förekommit i någon form i Finland redan då. Åbo stift hade under förra hälften av 1500-talet tillgång till män med utomlands inhämtad, framträdande teologisk bildning. Utom att svensk befolkning fanns över allt vid Finlands kuster från Viborg i öster till trakten av Karleby i norr (med undantag av ett mindre område), fanns svensk befolkning även i städerna. Dessutom var svenska språket dominerande i kulturliv och skolor vid sidan av latinet och finskan, som dock just då förekom till en viss grad rikligare än senare t. ex. i skolorna.

Man har dock observerat, att »Erik Flemings psalm» »Ewinerligh är mitt hoop til Gudh» kunde vara diktad eller omdiktad i Finland. Liedgrens antagande att psalmen¹⁾ möjligen omdiktats till riksrådet Erik Flemings begravning i Pargas år 1548 synes ha fog för sig. Härvid hade denna försetts med Flemings akrostikon. Det var en dubbelbegravning, varvid tvenne av den mäktiga ättens söner Erik och Ivar Fleming begrovos samtidigt²⁾. Vidare har i Finland år 1582 sammanställts den kända samlingen »Piae cantiones» omfattande latinska sånger för skolans bruk.

Men kan man tala också om finländsk svensk psalmdiktning under vårt reformationssekel? Finland utgjorde en integrerande del av riket, under större delen av seklet lett av biskopen i Åbo — endast tidtals av en skild biskop också i Viborg. Man kan tänka sig, att svenska psalmer översatts också i Finland — ty mest ha vi att skaffa med översättningar — samt att dessa ingå bland de från denna tid kända tryckta psalmerna. S. A. Forsius psalmbok [»Andliga Psalmer och Wijsor» av år 1613—14] utgör på sitt sätt tydligt en förmedlare av finländska psalmer till Sveriges allmänna psalmböcker.

Vid inventering av de kyrkliga handskrivna sångböcker, som bevarats från Finlands reformationstid, har undertecknad antecknat ett antal svenska psalmer, vilkas tidigaste kända proveniens varit någonstades i Finland. Ibland ha endast begynnelseorden anträffats eller melodin. I hopp om att från Sverige möjligen

¹⁾ E. Liedgren, Svensk psalm och andlig visa s. 173 f. och 515, vilken även hänvisar till P. Wieselgren och Arvid Hultin.

²⁾ Se Paul Juusten, Chronicon episcoporum.

få ytterligare utredning till detta problem, förtecknas dessa texter här nedan, även sådana som tidigare nämnts av Liedgren och Lindquist.

1. »Alle måghe wij glädhias», en översättning och bearbetning till »Omnis mundus incundetur» men tydligen förmedlad genom psalmen i Jespersøns Gradual: »Alle Christne fryde sig nu». Hemmingius Henrici har i sin finska psalmbok intagit en översättning till finskan: »RAtk riemuita me mahdam». Melodi till de svenska begynnelseorden finnes anförd i en koralsamling i Kangasala kyrkoarkiv av år 1624, men torde kunna dateras ytterligare åtminstone 10 år tidigare, kanske till 1500-talet. Enligt Nutzhorn (I:285) skall den danska versionen ha funnits redan i Christen Pedersens Salmebog år 1533.

2. »Alssmectigh Gudh och Herre reen» förekommer utan melodi som sång N:r 7 i Stierneldska visboken i Uppsala U. B., vilken delvis kan dateras till år 1583 och synes härstamma från Finland. Den finnes publicerad: A. Noreen & A. Grape, 1500- och 1600-talens Visböcker III, IX (Uppsala 1917). E. Liedgren menar att denna »dansk-katolska mariavisa i svensk uppteckning» hör till motreformationens speciella andeliv¹⁾. Liedgren menar ock att sången är av medeltida ursprung. Det senmedeltida fromhetselementet hade dock fast fot i reformationens finländska litteratur och sånger.

3. »Alltjyd thå bör oss tenckia, tala och Siunga», en prosadikt med melodi, som skrivits med koralnotation på 4 notlinjer. Den förekommer i »Jacob Sigfredhsons graduale» av år 1596, vilket förvaras i Tammerfors domkapitelsarkiv. Den är en sekvensartad prosa, vars text tydligt hör till reformationstiden. Möjligen är den skriven av Jacob Sigfredhson själv, som säger sig ha »skriffuit för min Lijkstool, När gudh kallar migh af denne sårgha daall». Texten handlar om »Jesu horda nödh, död och pijn», uppbyggd i tre punkter.

4. »Christi pijna betenkiom wij», en sång i 10 strofer, vilken finnes bevarad i uppteckningar från mitten av 1600-talet bl. a. i en sångbok i Vorå kyrkoarkiv. Sången är en svensk bearbetning av den latinska sången »Patris sapientia veritas divina», vilken sjöngs, en strof i gången, vid långfredagens horæ canonicæ. Jacob Finno publicerade 1583 en finsk version: »Christuxen pijna

¹⁾ E. Liedgren, a. a. s. 214.

muistacam», vilken enligt Jonas Raumannus Manuale Finnonicum användes som gradual på långfredag. Det förefaller som om den svenska versionen vore beroende av den finska och alltså yngre. Kyrkoherden i Stockholms finska församling Bartholdus Hordelius publicerade 1642 en ny svensk version med samma begynnelseord. Melodin till den finska texten finnes bevarad i Kangasala koralboken av år 1624.

5. »Dåmedag är then hempesdag». Denna utgör översättning av sekvansen »Dies iræ, dies illa» och förekommer i »Jacob Sigfredhsons graduale» av år 1596. Troligen är även denna ett verk av Jacob Sigfredhson själv och har försetts med melodi. S. A. Forsius gav 1620 en annan version, som trycktes i hans »Speculum vitæ».

6. »Ewinnerligh är mitt hoop til Gudh». Sången skall förekomma på danska i ett Vingaards Tryck av år 1552—58. Akrostikon: E-Rik Flä-MinG Rid-Der». Se ovan! Melodin finnes upptecknad från 1580-talet.

7. »förbundz ängel Jesu kär». Psalmen förekommer med 9 strofer och är möjligen en översättning till Hemmingius Henrici finska psalm: »Armon lijton engel». Denna senare (av år 1614) har dock som ovanskrift »Protector tuorum o Christe famulorum», vilken måhända är originalet till båda. Sången är okänd. Den svenska versionen har bevarats i en uppteckning från 1670-talet i Mscr. CIV 11 i H:fors U. B.

8. »Herre ewighe gudh, barmhertighe fadher», en översättning av »Kyrie, fons bonitatis» i nio strofer. Efter densamma anvisas att sjungas: »Ähra ware etc.». Texten har publicerats i P. J. I. Kurvinen, Suomen Virsirunouden alkuvaiheet. s. 430 f. och återfinnes i mscr. »Liber Georgij Marci» i Tammerfors Domkapitelsarkiv. Uppteckningen torde vara från Liturgins tid.

9. »Herre tijn tienare lätt nu I fridh fare», en översättning av Ambr. Lobwassers »Lass deinen Knecht nun mehr in deinem Fried». Melodin är av Crespin, tryckt 1551 i Genève¹⁾. Möjligen är psalmen en kopia av Torstenius Johannis förlorade översättning av samma psalmdiktarens Davids psaltare. Uppteckningen finnes i mscr. Liber Ecclesiae Tammensis» i Åbo svenska klassiska lyceums bibliotek.

¹⁾ J. Zahn, Die Melodien der deutschen evang. Kirchenlieder II: 2126.

10. »Himmelrijkes rike ähr liknath». Endast begynnelseorden jämte melodi finnas bevarade i tvenne källor. Denna psalm har varit känd i Finland före 1614, då Hemmingius Henrici gav en finsk översättning därav: »Christicund Christuxell kihlattu». En dansk version har tryckts 1639. Flere olika svenska versioner finnas bevarade, men icke denna. Motivet är parabeln i Matt. 25.

11. »[— — — — (?)] i hans forsamblingh medh stoor ärho», en tyvärr defekt parafras till psalm 111 översatt från original av Ambr. Lobwasser: »Ich danck dir HERR von herzen rein». Melodien är tryckt i Genève 1542. Också denna uppteckning återfinnes i mscr. »Liber Ecclesiae Tammelensis» i Åbo svenska klassiska lyceum och är möjligen även denna avskrift enligt Torstenius Johannis.

12. »Jag seger eder wänner käre». Endast begynnelseorden och melodin äro kända i trenne koralsamlingar. Melodin har använts senast omkr. 1614 i Finland till en psalmkontrafakt, vilken tyvärr gått förlorad. Förebilden har varit balladen: »En lustig Wijsa om een Greffue / som drogh bort i fremmande land» (Se I. Collijn, Sveriges bibliografi intill år 1600 III s. 103 — Jfr III s. 7), vilken varit känd i ett svenskt tryck år 1583.

13. »Jag wil eder quäda». Texten har av E. Liedgren omnämnts från 1670-talet, men har av D. Lindquist senast i denna tidskrift år 1942 daterats till år 1654. Dess koral har dock med dessa begynnelseord varit känd i Finland omkring 1614 (senast 1624) men begynnelseorden finnas därtill antecknade i kanten av Missalefragmentet N:r 137 (fol. 3) i H. U. B. Detta fragment togs i bruk för inbindning av räkenskaper från Pargas och Nagu socknar i Finland för år 1559! Före detta år har alltså en psalm med dessa begynnelseord använts i kyrka (?) inom Åbo stift! Liedgren menar att psalmen förmodligen haft dansk förebild¹⁾.

14. »Jag wil min Herre gud lofwa, som alla mina --». Psalmen är känd i Sverige först från 1670-talet, men har föreläggat för Hemmingius Henrici, när denne före 1614 översatte till finskan den danska psalmen: »Jag wil mig Herren loffue, som alle mine Synder bar» av Hans Thomissøn (1569). Psalmen är en kontrafakt²⁾. Koralen har ock använts i Finland med dessa svenska begynnelseord omkring 1614. Hemmingius har beaktat också den svenska versionen t. ex. i sin sista strof.

¹⁾ E. Liedgren a. a. s. 239.

²⁾ Jämf. E. Liedgren a. a. s. 214 f.

15. »Min wägh bär nidh aff himels högd», en översättning av Luthers kända julpsalm: »Vom Himmel hoch da kom ich her», men endast första strofen med melodi är bevarad. Den har använts i Finland omkring år 1614 eller senast år 1624. Den allmänna svenska versionen »Af Himmels högd iagh kommen är» blev¹⁾ tryckt 1617, före vilket år psalmens ovannämnda äldre version alltså tillkommit.

16. »Må iagh icke olÿdig wara». En sådan psalm är i två källor antecknad att sjungas till koralmelodin: »O Gud förlän mig tina nåd», men ingen text har påträffats. Anteckningen är av år 1624.

17. »O gudh wij loffue tigh, o gudh wij tacke tigh». Denna versifierade svenska Te Deum-översättning har allmänt använts i Finland åtminstone från början av 1580-talet, då Jacob Firmo publicerade även en finsk version. Men den har sannolikt tillkommit kanske redan ett par årtionden tidigare. Den inkom i svenska psalmböcker genom finländaren S. A. Forsius [»Andlige Psalmer och Wijzor»], tr. senast 1614²⁾. Forsius ändrade något texten. Av psalmen finnes över 20 uppteckningar i våra källor. Förebilden är av Luther, men även en dansk version var i bruk.

18. »Om menniskiones Fåfängelighet», som av D. Lindquist senast i denna tidskrift år 1942 daterades till år 1654, har sjungits i Finland före år 1614, då Hemmingius Henrici översatte den till finskan: »Ihmisten elämän surkiudhest». En annan finsk version gavs av Viborgsbiskopen Olavus Elimaeus i dennes psalmbok 1621. Den svenska psalmen har ett defekt akrostikon: »Olawws [— — — — ?]. Liedgren menar att den har danskt ursprung³⁾.

19. »Tackom och lofwom thet nyfödda barnet», en översättning av »Benedicamus paruulo nato». Texten finnes upptecknad från mitten av 1600-talet tillsammans med dess finska version (tryckt 1646) och latinska.

20. »Then helige andes nåd warj med oss I råd h och då dh». Den är ett försök till översättning av »Sancti Spiritus assit nobis» och förekommer i ett exemplar av »Een liten Songbook (4:o)» 1553 i H. U. B. Den vanliga svenska översättningen trycktes första gången i Liber Cantus år 1620.

¹⁾ E. Liedgren a. a. s. 227.

²⁾ E. Liedgren a. a. s. 224.

³⁾ E. Liedgren a. a. s. 239.

21. »Then signade dagh är oss betedd», vilken ingår som N:r 5 i den Stierneldska visboken, som skall härstamma från Finland, skriven omkring 1583 (?). Se A. Noreen & A. Grape a. a. Dansk förebild!¹⁾

22. »Thet helge korss wår herre bär medh blodelige vnder», en uppteckning i »Liber Georgij Marci» i Tammerfors Domkapitels arkiv. Anteckningen är från Liturgins tid eller tidigare. Den är antecknad på en sida av 1549 års finska Passio. Det danska originalet ingick i Jesperssøns Gradual s. 185. Melodi har icke införts i vår anteckning. Sången var lämplig att sjungas vid de återinförda korsfesterna.

23. »Thå gudh hade skapadt himmel och i ord», enligt Liedgren en skapelsepsalm av danskt ursprung²⁾. Den förekommer också antecknad i Stiernelds nyssnämnda visbok som N:r 9.

Säkert är att vissa av ovan förtecknade psalmer eller sånger hava finländskt ursprung, om icke alla. Påtagligt är det danska inflytandet, vilket på sätt eller annat spårats i n:ris 1, 2, 6, 10, 13, 14, 18, 21, 23. Dessutom kan även 17 ha förmedlats över Danmark. Detta är ju en ganska stor procent. Dock är psalmernas förmenta danska ursprung i några fall blott en gissning — i själva verket är det tydligen finländskt.

Den första kända finländska diktaren av svensk psalm är kyrkoherden och astrologen S. A. Forsius, vars psalmbok [»Andlige Psalmer och Wijser»] utkom år 1613 eller senast år 1614. Bland dess omkring 150 psalmer torde han själv ha översatt inemot 45. En eller två äro original av Forsius. Bland dessa psalmer torde finnas sådana, som redan tidigare varit kända i Finland. I något fall bygger han på finska versioner och i några har hans psalmer översatts till finskan av Hemmingius Henrici år 1614. Men vi skola ej i detta sammanhang närmare ingå på dessa frågor. Vi kunna anse dessa exempel bevisa, att svensk psalmdiktning förekommit i Finland under reformationstidevarvet. Med hänsyn till den Finlands-svenska befolkningens jämförelsevis ringa antal i förhållande till rikets är denna insats icke alldeles obetydlig.

Olav D. Schalin.

¹⁾ E. Liedgren a. a. s. 81.

²⁾ E. Liedgren a. a. s. 230.